

Mit is „tudhat” a tudomány?

(Haklik Norbert: *Egy Duna-regény anatómiája. Közelítések Kabdebó Tamás Danubius Danubia című folyamregényéhez.* Concord Media Jelen, Arad, 2013. 122 oldal, 1600 Ft)

Az öt külön témájú megközelítésből álló, műelemzőnek ígérkező tanulmánykötet feltétlen érdeme, hogy ráirányítja a figyelmet a közelmúlt egyik nagyszabású magyar nyelvű epikai teljesítményére. Amely reprezentatívan is magyar: mindenekelőtt *az*, eltagadhatatlanul, s pluszban még amiatt *is*, mert 1956 óta Nyugaton élő hazánkfia alkotásaként keletkezett. Az óhazától meglévő földrajzi távolság ugyanis, a más nyelvekkel, kultúrákkal való behatóbb találkozás, szembesülés, a mind befelé, a múlt irányába, mind pedig kifelé mélyebb tapasztalást nyújtó egzisztenciális, életmódszerű elszakadás itthonról nyilvánvalóan fokozza az egyénben az anyanyelvvel, anyahazával kapcsolatos távlatosságot, a távlatosodás képességét. Messzebbi rálátást ad, másképpen szilárduló, külső(bb) nézőpontú és mégis-belül (is) maradó ismeretet nyújt a sajátáról. (Ez esetben: a sajátunkról – mert *mindannyian* benne vagyunk valamiképpen. Pontosan ezért érdekel bennünket annyira.) Amennyiben a(z egykori) otthonnal, hazával sem szakad meg az idők során a kapcsolata, az alany számára ez az állapot kiküzdötté teszi a szeretetet, az iróniát, a bíráló kritikát, a magát-sem-kímélő szarkazmust, ám (mégis?) lényegi vissza-kötődést. S ha mindez immár hosszú évtizedek léptékében igaz a figyelem középpontjába kerülő íróra, akkor ez esetben Kabdebó Tamáshoz hasonló mondható el az értelmező kötet szerzőjéről is, aki 2006 óta, harminc esztendőskorától Brűnnben él.

Mindez nagyon tartalmas... S gazdag, imponáló viszonyítási, vizsgálódási alapot szolgáltat a kritika számára úgyszintén. Miért mondtuk mégis, hogy inkább csak *ígérkezik* műelemzőnek a tanulmánykötet? Mert valójában tényleg nem az, nem műelemző mint olyan. Vagy nem annyira az, főként nem: tisztán. Ez azonban korántsem baj, és senkinek ne is legyen az! Haklik Norbert kis kötetének szövege terjedelmi-módszertani körvonalait tekintve olyan 3-4 tűrhetőbb *bachelor*-szakdolgozat tűrhetőbb fajtájú egybegyűrásának, azazhogy egymás mellé állításának felel meg; az összesen 5 írásban pontosan ennyi erudíció találtatik – figyelembe véve az említett egyetemi értekező műfajhoz tartozó dolgozatok általában

megfigyelhető témaválasztási, tárgyalásmódbeli tagolódását, mely utóbbiban némelykor *cezurális* (nem: cenzurális!) töredezettség asszociációs kreativitása is „szervezőelvként” lép fel. Bírálat gyanánt tűnhet fel értékelésünk, miközben éppen azt szándékozunk vele megállapítani, hogy mindez: nem kevés. Igen, nem is éppen kevés könyv terjedelemig elmenően szórni meg az egyfelé irányuló témaválasztásokat, vonni meg annyira tágasan a megközelítési felvetések fókuszát, nyújtani meg összességében úgy az interpretációs rádiuszt, hogy abból a kabdebói mű történelemszemléletére, a szerző istenképére, filozófiai elmélyültségére és ezen műveltségének-szemléletének jellegére, Duna-, azaz Közép-Európa - koncepciójára egyaránt fény vetődjön! Összességében elég sok fény, figyelem, megér(tet)és, az egyes rész-témákat illetően pedig annyi, amennyi. Ha alkotási (Kabdebó regénytrilógiájára mint egyes alkotásra valóban koncentráló, azt ténylegesen elemző) monográfiát igazándiból hiába is keresnénk a könyvecske lapjain összességében is, azért mégis hitelesnek vehető a fülszöveg hirdeteménye, miszerint a szerző „tanulmánykötete az első olyan, monográfia jellegű összeállítás, amely kísérletet tesz arra, hogy a *Danubius Danubia* felszíne alá bukva feltérképezze annak mélyrétegeit.” Mint értekező kísérlet ugyan kifejezetten nem „izgalmas olvasmány”, aligha lebilincselő hatású tehát önmagában Haklik majd’ féltucat nekibuzdulása, a formális szcientometria értelmében nem is „irodalomtudományos mű” az övé, amint azt még szintén állítja róla a könyv fülén olvasható kiadói ajánlás, azonban annyi momentumot felvonultat a figyelem középpontjába állított monumentális románból, annyi részletre ráirányítja a figyelmet, sőt, közvetlenül annyit is idéz frontálisan az általa vizsgált és – mindenekelőtt – értékelt szépirodalmi mű szövegszövegéből, hogy már pusztán ezzel óriási szolgálatot tesz annak ügyének.

Valljuk meg, szükségünk van erre az elemi szolgáltatásra is. Kabdebó Tamás *Danubius Danubiáját* ugyanis korántsem ismerjük úgy, mint ahogyan talán illenék. Nem ismerjük *annyira*, mint *kellene*?! Nos, a (kik által is besugárzott?) bejáratottabb kulturális-kommunikációs térben bizonyosan nem *folyik* a csapból is a maynooth-i könyvtárigazgatónak az 1994-es megjelenésű *Árapály* részregényével kezdetét vevő epikai vállalkozása, ámbátor annak bőségesen vannak erényei. Melyekről részint eddig is értesültünk, áttételeken keresztül, például a rész-művek és az egész egykorú, másfél évtizeddel ezelőtti recepciójából, de amelyekről részint még nem értesültünk.) Mindenesetre Claudio Magris trieszti germanistának a *folyam* névvel azonos című, könyv terjedelmű esszéjéről bizonyára jóval könnyebben értesültünk, ha máshogyan nem, hát legalábbis hallomásból. És Esterházy Péter magyarul *Hahn-Hahn grófnő pillantása* felirattal megjelent „regényéről” úgyszintén, amely azonban konkrétan-közelebbről nem éppen könnyű olvasmány, és amelynek a német címe

amúgy is jobban eligazít „cselekményének” jelentése, üzenete felől: *Donau abwärts*. Ám Kabdebó együttesen először 1998-ban napvilágot látott folyamregény-trilógiájáról (háromosztatú „regény-folyamáról”) valóban csak Haklik mostani kötetkéjéből értesülünk, legalábbis összeszedetten biztosan. Vagy legalábbis az összeszedettség szándékával. Hogy azután az élményszerű (meg)idézésen túl mit kapunk vagy mit szándékozik nekünk, olvasóknak nyújtani a hakliki dolgozatok együttese, azt persze érdemes közelebbről is megvizsgálni. Mert függetlenül attól, hogy mennyire relevánsak a gondolatai tudományosan, pontosabban: mennyire releváns tudományossággal tárgyalja-tálalja azokat, ezek a gondolatok biztosan és feltétlenül érdemi, komoly gondolatok. Legfeljebb az a kérdés, hogyan veti fel ezeket a gondolatait a szerző?

Az esszéisztikus-szépirodalmi megközelítés valamint a tudományosságra való törekvés, mely utóbbi elsődlegesen retorikailag valósul meg Haklik egymásra sorjázó dolgozataiban, a könyv első két szerkezeti egységében kerül a leginkább feszültségbe egymással. Érdekes módon: nem *ellentétbe* kerül a két véna, lévén aszinkronitásuk távolról sem akadály a megértésnek, megértetésnek, az értekező szövegen keresztül történő érdemleges befogadói ismeretszerzésnek. (Amire szükség van, mert hiszen Kabdebóról akad némi tanulni való; elég gazdag ehhez szellemileg az életműve, illetve még ráadásul elég kevésbé is van benne irodalmi köztudatunkban, s még szóbanforgó nagy dobásával sincsen annyira.) Ám némi zavart azért érez az olvasó akkor, amikor, mondjuk, a második fejezet főcíme csakúgy kínálja az „eleven embercombról” (eredetileg Karinthy Frigyes tréfás kifejezése szellemi összefüggésben) történő tárgyalást, mint ahogyan precízebb téma-kitűzése viszont ez: „A kétnyelvűség hatásainak megjelenése a *Danubius Danubia* című folyamregény írói nyelvhasználatában”. Rettentően szigorú itt a „tudomány”, előbb pedig rettentően nagy a játékos kreativitás szóhasználati kilengése. Mert: az „írói nyelvhasználat” kapcsán egyebek mellett annak tisztázása sem történik meg, hogy az auktoriális narráció, azaz a szerzői elbeszélés mennyiben különböztethető meg kategoriálisan a szereplők beszédétől, amely ugyan minden figura esetében külön szólam, mégsem válik el teljességgel a Kabdebó Tamás nevű alkotó verbális kompetenciájának működésétől. Ebben a könyv-fejezetben az egyébként releváns, lényegi megfigyelések, megállapítások, értékelések mellett talán túlságosan nagy terjedelemben, sok értekezői felületet elfoglalóan van jelen a nyelvészeti szakirodalom idézése, továbbá az értekező szerző külföldön, a két- vagy többnyelvűség közegében szerzett egyéni tapasztalatainak beforgatása, szerepeltetése is kissé mintha arány-megzavaróan, végső soron túlszerepeltetetten élné önálló életét. S valamiképpen hasonló ehhez az első fejezet címének-alcímének-szövegének viszonya is, ha a másféle téma-kitűzésből következően ez

konkrétan másképpen is alakul. A főcím itt is „költői”, lévén saját szójátékával a kabdebói műfajmeghatározás szójátékosságához fogható (*folyamregény*, a regényfolyam helyett is) gesztust tesz, amikor azt veti fel, miszerint a regényes családtörténetet úgymond „*folyamatban*” kívánja megragadni értelmezői rekonstrukciójában, midőn azonban az alcím már azt helyezi kilátásba, hogy „a történelem mint dinamikus rendszer” kerül a fejezetben megvizsgálásra, mégpedig „megjelenítésének írói eszközeivel” egyetemben, akkor ez az értekezés valóságos tárgyalásmenetének és annak hozadékainak mint vizsgálati, szcientikus eredményeknek a viszonylatában meglehetősen hangzatos ígervénynek bizonyul a könyv-rész olvastán. Ugyanis nemcsak azzal marad adós az értekező, hogy mik is lennének ezek a bizonyos írói eszközök. (Mintha a szerzői-auktoriális beszéd, vagyis – azzal ez esetben teljességgel azonosítódva – az írói szöveg mint általános nyelvi massa minden egyes, gyakran idézetként is szereplő részlete összességében egyetlen nagy, összemosódó, differenciálatlan „eszköz”, stílus-vehikulum gyanánt állna az olvasó, értelmező előtt.) Hanem a megállapítandó, a tudományosan bebizonyítandó, konkluzív módon végigvezetendő, fokozatosan kibontandó igazság, előrebocsátva az alcímbe, meg is marad ebben az igazság-értvényességi pozícióban: bizonyítása, demonstrálása nem történik meg a fejezet nagy részét elfoglaló idézetekkel, azok bősége legfeljebb illusztrálni képes az előre bocsátott megállapítást. Amely persze helyesnek, igaznak, helytállónak tűnik fel (a történelem valóban „dinamikus rendszer”, és különösen Kabdebó regénycselekményében viselkedhet ilyen módon). Ám ennek mérlegeléséhez az elemző megfigyelés, verifikálás útján semmit sem tesz hozzá Haklik Norbert, ilyen körülmények között pedig tulajdonképpen elegendő lenne az alcímbe rögzített véleményét (históriáról, regényműködésről) pusztán megtennie, kijelentenie és aztán annyiban is hagynia.

Nem vállalkozhatunk a könyv összes szerkezeti egységének részletesebb kiértékelésére, ám a tartalmilag, az üzenet (úgy az értelmezőként megfajított, mint a sajátlagosan kínálni óhajtott sugallat) szempontjából a leginkább kardinális harmadik az, amelyben – minden gondolati-eszmei fontossága ellenére is – a legnyilvánvalóbbá válik az, hogy nem annyira műelemző jellegű a hakliki mikromonográfia-körvonal (maga a kis kötet), vagy legalábbis nem tisztán az, hiába hirdet meg címlapján szinte kizárólagosan szorosabb közelítéseket a Kabdebó-féle „*folyamregényhez*”. Lévén igazából távolabbi lehet a megközelítés akkor, ha a *Duna-menti változatok az Egyre* főcím olyasmiként bomlik ki az alcímbe, miszerint abban a „hit, erkölcs és istenkép” tárgyalatik, azonban nem kizárólag a regénytrilógiában, hanem Kabdebó Tamásnak a „*Tízparancsolat* című esszégyűjteményében”. Nem arról van szó, persze, mintha a meglett korú írószági magyar alkotó értekező prózáját

túltárgyalták volna eddig, vagy hogy a mózesi kőtábláknak ne tulajdoníthatnánk esetleg önmagában jelentőséget, biztosíthatnánk értelmezési teret. Sokkal inkább arról, hogy amennyiben két, és főleg különböző műfajú kötet kapcsán folynak a vizsgálódások, akkor már nem éppen a „mű-monográfia”, azaz az egyes műalkotásra fókuszáló, koncentrált értelmezés műfaja merül fel. Természetesen nagyon is jogos a kabdebói erkölcs- és érték- vagy kultúrafelfogás tágasabb, kiterjesztő jellegű szemlélése és vizsgálata, de akkor már érdemes lenne inkább egy teljes életmű-monográfiával próbálkozni, illetve az értelmezői munkálatokat, törekvéseket a lehetőleg minél teljesebb szerzői teljesítmény-áttekintésig kiterjeszteni. Mert ennek a lehetőségéhez képest még a negyedik fejezet valóságos prózapoétikai megsejtései is – az író, a Titkos Krónikás értő elkülönítésére, megszólalásmódjaiknak a regényhősök szólamaitól való elkülönítésére –, és pedig minden részeredményük mellett is, csak amolyan fél munkát jelenthetnek, legalábbis visszalépést. S esszéisztikus, egyéni szerzői játékokkal „írói” fél munka – a tudományos relevancia szempontjából – bizonyos kabdebói „szótárról” tárgyalni „a Duna anyanyelvéhez” (az ötödik, záró könyvfejezetben). Ha ugyanis itt közelebbről és voltaképpen arra a gondolatra terelődik az értekezői és ezzel az olvasói figyelem, amivel persze utóbbi az előbbi észrevételeként bizvást egyetérthet, miszerint Kabdebó (nem utolsó sorban vagy különösen *Danubius Danubiája* lapjain) a Duna-tájat mint földrajzi-kulturális egységet fogja fel, és ez így is van, ekként fogadtatik el, s ráadásul fontosnak is tartatik ennek a koncepciója, akkor aligha elégedhetünk meg azzal, hogy ehhez a jelentőségteljes elképzeléshez, beállítódáshoz jobbra csak bőséges idézetek felvonultatásával visz közelebb minket az „értelmezés”.

Akkor, legalábbis az elemző hajlamú olvasó-társakban, a valóságos „interpretátorokban” felébredhet az igény, hogy amúgy módszeresen *meginterpretálják* ezt a minden bizonnyal jelentős, mert komoly üzeneteket hordozó és szórakoztató, élvezetes olvasmányt nyújtó regény-szövedéket, amely a kabdebói mű. S amely még bizony lényegi (tudományos) felfedezésre vár. Amelyet azonban szövegi állagában már Haklik Norbert munkája jelentősen feltár nekünk – bőséges citátumai révén. Mert ez olyasmi, ami valóban felfedezés értékű a kis monográfiácskában, annak teljesítményeként. És ez az érdem azután, végső soron szellemileg sem éppen kevés, tényleg. Senki se tartsa tehát annak!